

KATOLIČKA CRKVA U MADŽARSKOJ

Miklós Tomka, Budimpešta

Madžarska država navršit će 1996. tisuću i sto godina svojega postojanja*. Nekoliko stoljeća provela je u političkoj i sudbinskoj zajednici s Hrvatskom. Iste godine nadopatija madžarskih benediktinaca, Pannonhalma, slavit će tisuću godina svojega utemeljenja. Crkva kao od države priznata ustanova završava svoj prvi milenij. Katolicizam Madžarske sprema se za sljedeće tisućljeće.¹ Koji su njegovi izgledi za nadolazeće vrijeme? Koje će izazove morati prevladati, koje rezultate ostvariti? Koje se rane još moraju zaliječiti, koje teškoće podnijeti? Kako je Crkva pripremljena za vrijeme koje dolazi? Koju ulogu ima i koju će imati u madžarskom društvu? Pasivnost kao posljedica komunističkog progona Crkve pomalo nestaje. Vrijeme je da se položi račun.

PROTURJEČNOSTI?

U "sretnim mirnim vremenima", a ta su bila prema madžarskom tumačenju prije 1945., postojalo je "katoličko ozračje". Religija je bila svuda prisutna i od svijtu prihvaćena: u školi, u Crkvi, u javnim institucijama i u svagdašnjem životu. Crkva je prema tome bila i u profanom životu važan i mjerodavan stup društva. Svi su bili kršteni i crkveno vjenčani. Djeca su imala vjeronauk u školi.² Nedjeljno pohađanje mise spadalo je u socijalnu normu premda se katkad izbjegavalo obaviti tu dužnost. Tako se otprilike ljudi prisjećaju "normalnosti". Neprirodan je bio komunizam. On je za neko vrijeme svijet okrenuo naglavce. Svako pravo, svaka tradicija i sâm poredak bili su dokinuti i sve je moralo proći kroz ideološki mlin bezumnih ideja popravljaja svijeta. Rezultat je bio kaos. Budući da je krivac za to bio komunizam, neki su vjerovali da se nakon njegova pada mogu povratiti "dobra stara vremena". Suluda ideja? Stvarnost je doista opovrgla prazne nade u restauraciju, ali i njezine kritičare. Ona se oblikovala uz proturječnosti.

* Ovaj članak objavljen je, u: *Osteuropa - Die Christen und der Friede in der Gesellschaft*. 45. Internationaler Kongress "Kirche in Not" izd. Wolfgang Grycz, Königstein, Albertus-Magnus-Kolleg 1995. Zahvaljujemo autoru na ljubaznom dopuštenju.

¹ Konfesionalna pripadnost u Madžarskoj sada je sljedeća: katolika 67% (od toga grko-katolika, odnosno katolika istočnog obreda 1,6%), reformiranih (kalvinisti) 20%, evangelici (luterani) 4,2%, židovi 2%, bez konfesionalne pripadnosti 4,8%, ostali 2,1%. Usp. službenu statistiku: *Vallási élet Magyarországon 1992-ben*. Elozetes adatok. (=Religijski život u Madžarskoj u godini 1992. Provizorni podaci) Budapest, Központi Statisztikai Hivatal (Državni centar za statistiku), 1993.

² Do podržavljenja svih konfesionalnih institucija 60% svih škola vodile su i najvećim dijelom financirale crkve, dvije trećine od toga Katolička crkva. Temelj financiranja bili su krupni crkveni posjedi koji su dijelom bili zadužbinski vezani za tu svrhu.

Već tijekom godina prije preokreta buknuła je kontroverza o broju kršćana. Da odmah kažemo: Od 1978. raste udio vjernika. U strogoj suprotnosti prema dekristijanizaciji na Zapadu broj se kršćana na Istoku povećava već gotovo dva desetljeća. No, oprez! Ova statistika je istinita, ali ipak može zavesti na krive zaključke. Naime, nejasno je koga treba smatrati kršćaninom, koga vjernikom. Godine 1995. 73 posto odraslih Mađžara smatrali su se religioznima. Barem su to tvrdili! "Religioznih prema nauci Crkve" bilo je prema vlastitom izjašnjenju samo 14-18 posto. Nedjeljom ide u Crkvu samo 12-15 posto pućanstva. I na najveće blagdane ne ide u Crkvu više od 30-32 posto Mađžara. Gdje povući granicu? Jesu li dvojica od trojice Mađžara religiozni, ili samo svaki šesti, ili sedmi? U traženju odgovora na pitanje religioznosti čini nam se najpouzdanijim postupak kojim razlikujemo tri skupine ljudi. Jedna trećina Mađžara ne pripada nijednoj religiji. Druga trećina smatra se religioznima, ali ne održava zajedništvo s Crkvom i ne osjeća se obveznom prihvatiti njezinu nauku i predaju. Napokon, treća trećina orijentira se načelno prema Crkvi, ali samo polovica ove skupine sudjeluje redovito u životu Crkve. Porast religioznosti mora se sagledati u ovom okviru: tijekom 17 godina crkvenost je porasła od 8 na 14-18, a sveukupnost religioznih ljudi od 40 na više od 70 postotaka.³

Religija i Crkva bile su prije 1945. životni poredak koji je počivao na zajednici. Nasuprot tome komunisti kao i u novije vrijeme liberali proglašavaju "religiju privatnom stvari". Ovaj naziv skriva manipulaćijske zamke i očito ima nakanu da odbije zahtjev Crkve za javnošću. Nakon preokreta društvo je i u ovom pitanju izrazilo jasno stajalište - nasuprot tradicionalno crkvenih, ali i Crkvi neprijateljskih pozicija.

Već u drugoj polovici osamdesetih godina pažljivi promatraći prilika uočili su tendenciju da je prestiž i autoritet profanih društvenih institucija - od vlade, sindikata do općinskih vijeća - brzo opadao, a ugled Crkava rastao. Godine 1989. Crkve su uživale više povjerenja nego ijedna druga institucija.⁴ Ovo se raspoloženje odrazilo poslije preokreta u konkretnim pitanjima. Javno mnijenje zahtijevalo je s 80-90 posto glasova da se Crkve ukljući u socijalnu i kulturnu politiku. Štoviše, jedna manjina od čak 30 posto željela je da Crkve djeluju politički na općoj razini. Susljedno tome jedna približno jaka većina smatrala je državu obveznom da osigura tehničke pretpostavke crkvenog sudjelovanja. Više od dvije trećine Mađžara izjasnilo se za restituciju⁵ bivšeg crkvenog posjeda. A jedna manjina željela je da se Crkva financira iz sredstava proraćuna. Gotovo se činilo kao da

³ Miklós Tomka, *Magyar katolicizmus 1991. (Mađžarski katolicizam 1991)*, Budapest, Országos Lelekipásztori Intézet 1991.

⁴ László Bruszt - János Simon, *A lecesendesített többség. (Umirena većina)* Budapest, Társadalomtudományi Intézet 1990.

⁵ Guy Lázár, *Több házat az egyházaknak. (Crkve trebaju dobiti više zgrada)* Magyar Hirlap 10. Juni 1991, te Miklós Tomka, *A közvéleménykutató felelőssége (= Odgovornost istraživaća javnog mnijenja)* A Világ 1991. 21. str. 24-25.

mađarsko pučanstvo želi u odnosu na Crkvu uspostaviti stanje prije rata. Komunisti i liberali bili su šokirani, Crkva se veselila. Međutim, spomenuta stajališta samo su jedna strana medalje.

Na drugoj je strani izričita distanciranost ljudi prema Crkvi. Mađarsko društvo odviklo se da u privatnim nevoljama traži savjet od Crkve, od svećenika. I prakticirajući kršćani imaju iskrivljen odnos ili pak uopće nemaju osobni odnos prema župniku. Na sličan način, mnogi koji su se vrlo glasno zauzimali za konfesionalne škole, dječje vrtiće, klubove ili knjižnice, nisu se tamo nikada javili. Jedna je stvar imati alternativu, podržavati pluralizam, pripomoći diskriminiranoj Crkvi da dobije svoje pravo; druga je stvar nečim se sam služiti ili se pak negdje angažirati. Velika većina želi crkvene institucije kao ustanove skrbi ili uslužne ustanove. Naravno, želi se povećati mogućnosti izbora. Ljudi posebno žele institucije od opće koristi za koje pojedinac ne treba ništa plaćati. No preuzeti za to neku obvezu? Na to je spreman samo mali broj.

CRKVA NAKON "PREOKRETA"

Bez okolišanja jednostavno se pitamo: Kako stoji s Crkvom poslije preokreta? No, je li se u Mađarskoj uistinu dogodila temeljna promjena sustava? Na to nije lako odgovoriti. Na partijskom kongresu u svibnju 1988. KP Mađarske odrekla se svoje samovlade na vlastitu inicijativu, vlastitom pobudom. Tehnokrati su pobijedili aparatčike (ili reformirani komunisti one ortodoksne). Historijski događaj! Izazov tada još neodlučnog Gorbačova. Potom su slijedile daljnje samostalne odluke ove partije: prihvrat izbjeglica iz Rumunjske i zatim otvaranje zapadne granice za građane DDR-a. Komunističko vodstvo Mađarske odvažilo se na mnogo toga što je bilo u suprotnosti s marksističkom ideologijom, praksom prošlih četrdeset godina kao i hegemonijskim zahtjevom Moskve. Ipak moramo se zapitati: tko je komu popustio?

"Preokret" je omogućio stvaranje demokratskog pravnog poretka. Već dva puta održali su se izbori. Godine 1990. većinu glasova dobili su kršćanski demokrati. Te novosti nisu za podcjenjivanje. Međutim indoktrinacija koja se provodila desetljećima ne može se zanemariti. Mogu li ljudi nakon pola stoljeća punog manipulacije, ideološkog zavoda, jednostrane informacije, nezrelosti u svagdašnjici i unutarne emigracije odmah biti sposobni za demokraciju? Može li se to očekivati preko noći? Nakon isteka prvog mandata vlade na vlast je došla nasljednica stare KP, sada nazvana socijalističkom...⁶

⁶ Rezultati izbora kandidata i odnos snaga u Parlamentu nakon izbora 1990. (na birališta izišlo 63,2%) i 1994. (na birališta izišlo 68,9%) u postotcima:

"Preokret" je širom otvorio vrata raznolikim idejama pluralističkog svijeta. "Željezna zavjesa" nestala je i iz kulture. Ali ostalo je jednostrano gledanje. Način mišljenja i ukorijenjene navike ne daju se brzo promijeniti. Što je uopće pokretač promjena? Svijet oko nas gotovo da se nije promijenio. Prošlost nastavlja živjeti u sadašnjosti. U proteklih četrdeset godina politička moć je uobličila kulturu prema vlastitom izrazu. Još uvijek egzistiraju njezina izobličjenja. I u neopovrgnutim krivim iskazima i u nedostajanju drukčijih spoznaja. Knjižnice koje je komunizam opljačkao ne mogu se brzo popuniti. Pretrage stanova, konfiskacije privatne imovine, zapljena pisaaćih strojeva, uhićenja kršćanskih intelektualaca, diskriminacija vjernika (i) na učilištima trajno su onemogućili duhovno stvaralaštvo na nekomunistički način. Nove slobode mogu najbolje iskoristiti oni koji su u komunizmu imali mogućnost da se pripremaju za natjecanje, ili koji su sebi već osigurali povoljna polazišta. Među takvima jedva da ima kršćana.

Spada li u "preokret" da vodstvo zemlje dođe u druge ruke, da novi ljudi najavljuju nove ciljeve i ideale, da se slomi stara struktura moći? Uslijedila je promjena gospodarskog sustava, pravnog poretka i regulacije državne moći. To su važna polazišta. Ljudi su ostali isti. I zadržali su svoja prijašnja mjesta: oni gore kao i oni dolje. Da se razumijemo: drukčije nije bilo moguće. Komunizam je odgojio vlastiti sloj rukovodilaca, akademika, gospodarskih i upravnih funkcionara, partijski kadar. Ovaj sloj se ne može zamijeniti. Nema zapravo, nekog drugog sloja/garde. Prije više desetljeća komunisti su prisilili mnoge da emigriraju, uništili ih kao socijalnu grupu. Totalitarizam je davao prednost vjernim sljedbenicima (ignorantima), a ne ljudima koji samostalno razmišljaju. Taj račun zemlja je morala platiti. Ista metoda ne smije se primijeniti po drugi put.

Je li dakle sve ostalo po starom? Nije posve! Promijenila su se pravila igre. Kriteriji napredovanja sada više neće biti stranačka

	1990.		1994.	
	glasovi	mandati	glasovi	mandati
MSZP (=Partija nasljednica stare KP)	10,9	8,6	33,0	54,2
SZDSZ (=Savez slobodnih demokrata-liberali)	21,4	23,8	19,7	17,9
FIDESZ (=Savez mladih demokrata - liberali)	9,0	5,5	7,0	5,2
MDF (=Mađarski demokratski forum - kršćansko-demokratska stranka)	24,7	42,5	11,8	9,8
FKgP (=Nezavisna stranka malih poljoprivrednika)	11,7	11,4	8,8	6,7
KDNP (=Kršćansko-demokratska narodna stranka)	6,5	5,4	7,0	5,7
Ostali, regionalne stranke	15,8	2,8	12,7	0,5

(Prva koalicija (MDF+FKgP+KDNP) imala je 59% mandata. Većina od 73,1% sadašnje koalicije (iz MSZP+SZDSZ) dovoljna je čak za promjenu ustava.

pripadnost, nego stručne kvalitete i realna ostvarenja. Tako glase pravila. No i nadalje se može varati. A stare veze su prisutne i dalje. Poznanstva su važnija nego sposobnosti. Budući da se gospodarstvo i politika nalaze u previranju, katkad je teško odrediti kriterije stručnog znanja. A gdje stručnost nije odlučujuća, gospodarstvo i politika ponašaju se kaotično. Trud je uzaludan. Reproducira se isprepletenost stare strukture moći. Onima koji su dosad bili diskriminirani i dalje je teško probiti otpor starog i još uvijek postojećeg (iako se više ne zove komunistički) privilegiranog sloja. Religija i crkvenost su i dalje etikete koje otkrivaju grupnu pripadnost.

Javna je tajna: "nomenklatura", komunistička "nova klasa" nije predala vlast i nije ju izgubila. Promijenilo se samo težište. Politička moć je transformirana u gospodarsku. Partijski rukovodioci preobrazili su se u gospodarske rukovodioce, menadžere, predsjednike upravnih odbora. Možda su time otvorena vrata demokraciji i pluralizmu. Može se zakoračiti u taj odškrinuti prostor da potencijalne slobode postanu stvarne. No čija je noga za to dovoljno jaka?

Crkva je klasični protupol spram totalitarizmu. Ona ima vlastite ideje. Naviješta slobodu čovjeka, stvara i podupire autonomne zajednice. Uvijek je bila trn u tijelu komunizmu. Kršćanske temeljne zajednice⁷, crkvene zajednice, redovi i duhovni pokreti⁸, bez obzira jesu li bili dopušteni ili u ilegalnosti, spadali su u malobrojne samostalne oblike zajedništva u komunističkom društvu. Katkad su bili jedini. One su i dalje klice razvitka socijalne mreže. Posebnošću svoga svjetonazora daju doprinos pluralizmu. Time su unaprijed određeni da kao mjerodavni čimbenici upotpune promjenu sustava. Zbog opterećenja iz prošlih desetljeća oni ovu ulogu mogu izvršiti samo djelomično.

Crkve, među kojima i Katolička crkva Mađarske, junački su branile svoju vjeru i tradiciju, kako ih se shvaćalo prije 50-60 godina. Kršćani su uspješno konzervirali prošlost. Teško pada promjena smjera. Očuvana je i jasna podjela između klerika i laika te uloga klerika koji sve sami određuju. Katolička crkva u Mađarskoj jest klerička Crkva. Ima mnogo angažiranih laika i laičkih pokreta. No nije

⁷ Procjenjuje se da je broj mađarskih katoličkih temeljnih zajednica početkom osamdesetih godina iznosio nekoliko tisuća, a broj njihovih članova oko stotinu tisuća. Do demokratskih promjena ovaj je broj i dalje rastao. Usp. Zsuzsa Horváth, *Le Ferment de l'Église: le mouvement des communautés de base en Hongrie*. Archives de sciences sociales des religions 1988.65/1. str. 81-106; Miklós Tomka, *Der kirchlich-gesellschaftliche Kontext der christlichen Basisgruppen in Mitteleuropa*. Pax Christi/Probleme des Friedens 1983.4 str. 4-18; János Wildman, *Katholische Basisgruppen in Ungarn*. Pax Christi/Probleme des Friedens 1983, 4, str. 32-42.

⁸ Na svojoj Prvoj općemađarskoj konferenciji na Duhove 1991. okupili su se predstavnici 19 duhovnih pokreta. Usp. *Ismertebb lelkiiségek a magyar egyházban (Prošireni duhovni putovi u Crkvi Mađarske)* Budapest, Országos Lelkipásztori Intézet 1991.

jasno koje je njihovo mjesto u Crkvi.⁹ To je jedan od razloga zbog čega nisu mogli osnovati svoju središnju organizaciju. Unutarcrkveni konzervativizam i neprijateljstvo prema Crkvi kod moćnih političkih grupa mogu socijalno izolirati kršćane u mađarskom društvu, a još više u slojevima koji teže za usponom.

Crkva je sama skrivila što se našla u *getu*. Ona se bavi sama sobom, vraćanjem svoje nekadašnje imovine, izgradnjom svojih institucija.¹⁰ Glavni problemi mađarskog društva, kao što su nezaposlenost, smanjenje socijalne pomoći, marginalizacija Cigana, ili pak odnos Mađarske prema Europi i svijetu, izvan su njezina horizonta. Tako ona malo može pridonijeti izgradnji novoga pluralnog i demokratskog društva u Mađarskoj. Zavarava samu sebe i svijet ako za ovu nemoć izričito okrivljuje daljnje postojanje komunističkih ideja i prijašnjih struktura moći. Crkva gotovo da ne zamjećuje profani svijet kao sučelnika koji zaslužuje dijalog. Još manje spoznaje da za samu Crkvu dijalog sa svijetom može biti životno važan.

SLIJEPA ULICA? ILI MUKOTRPNI PUT PROMJENE?

Neki pokazatelji upućuju na stanje *pat*-situacije. Kao da se stara komunistička struktura moći čvrsto ukopala. Možda su se politička ili gospodarska pravila promijenila. Čvrsto izgrađena moć ne treba potpore komunističkog sustava. Još manje treba te potpore ako je ovladala i simboličnom sferom, svijetom medija i izobrazbe. S druge strane, čini se da se Crkva sama uvukla u politički beznačajni, irelevantni položaj. Izgleda da se sve više usko veže s rubnim grupama konzervativnih kršćana koji čvrsto drže da je samo njihova vlastita stranka jedina moguća (i za kršćane prihvatljiva) stranka.¹¹ Zahvaljujući vjernicima starije dobi, ova se grupa kod birača jedva uspijeva održati iznad praga od 4 postotka. Ona ne može biti od značenja za

⁹ U pastoralu gotovo da uopće i nema zaposlenih laika iako je više tisuća laika uspješno završilo teološki studij od tri, četiri ili pet godina. Uvođenje (fakultativnog) vjeronauka u škole i neminovno zapošljavanje laika nešto je promijenilo nadležnost svećenika.

¹⁰ Prema Zakonu XXXII. iz godine 1991. Crkve mogu iznijeti svoja potraživanja s obzirom na zgrade koje su: a) 1948. bile u njihovu posjedu, b) sada se nalaze u državnom ili općinskom posjedu, c) 1948. služile religioznoj, socijalnoj, kulturnoj ili obrazovnoj svrsi i d) ubuduće će ih Crkva također upotrijebiti u jednu ili drugu naznačenu svrhu. Zemljišni posjed i ostala profitabilna imanja nisu bila objekt restitucije. Polazeći od svojih sadašnjih potreba, 12 Crkava postavilo je zahtjev za vraćanjem gotovo 40 tisuća svojih nekadašnjih nekretnina i 6.166 zgrada. Zakon predviđa za vraćanje rok od 10 godina s dodatkom da se svake godine vrati barem 5 posto cjelokupne mase. Ovoga zakonom propisanog vremenskog roka nije se držala vlada (socijalističko-liberalna) ni 1994. niti 1995., čime je ugrožen cijeli plan.

¹¹ Katolički tjednici vodili su pravu kampanju protiv kršćana koji su birali liberale ili socijaliste i nazivali su ove "krivim kršćanima", "izdajcima"; "ortacima zla" itd. Prema mišljenju predsjednika Kršćanske demokratske stranke jedina politička alternativa jest birati između dobra i zla. Prvu mogućnost utjelovljuje njegova vlastita stranka.

sveukupno društvo. Ostaje li Crkva dakle privatno poduzeće sa stražama na vratima i dobro uočljivim natpisom "neovlaštenima ulaz zabranjen"? Ili će se, štoviše, učvrstiti kao utvrda da može odolijevati navalama socijalizma i liberalizma? Nipošto! Takav dramaturgizirajući opis ne odgovara stvarnosti. Razvoj kreće drugim smjerom.

Planinari poznaju situacije kad se nađu u bezizlaznom klanecu. To nije razlog da se odustane od pothvata. Možda treba odmah početi s uspinjanjem. Ili se pak vratiti malo natrag da bi se našlo pogodno mjesto za uspinjanje. Sasvim je sigurno da je cilj gore. Da bismo došli k njemu, potrebno je vremena i znoja. Ne treba prešućivati kako neki katolici misle da najbolje služe Crkvi u Madžarskoj gradeći bunker. Rasipaju snage, odaju jednu zastrašujuću sliku Crkve i nanose joj štetu. Njih povijest prestiže i pregazit će ih. Ima drugih kršćana koji zrače radost od Boga dane slobode i misle da i drugima, vjernicima i nevjernicima, mogu nešto priopćiti od svoje radosti. Oni su kao planinari; dok se oprezno kreću na putu u budućnost, unose svježinu u Crkvu. Ostavljaju iza sebe znakove i putokaze, prave zaštitne kućice za one koji će doći na njihova mjesta. Pridonose otkriću novog svijeta koji će i drugima biti pogodan za stanovanje i življenje. Obnova Crkve u Madžarskoj počela je već odavno. Na nekim područjima postoje i klice, prve mladice, drugdje obnova ima već i svoje strukture.

Komunizam je pokušavao državnom kontrolom klera ugušiti Crkvu. Religija je trebala ostati ograničena na sakristiju. Crkva nije smjela odgajati niti se baviti međusobnom pomoći i poticati zajedništvo. Tako su glasili propisi. I oni su zaista sputali kršćansku praksu. To nije shvatila samo država. Mnogi kršćani su uvidjeli da ne smiju slijediti državu. Tako su nastale male vjerničke grupe i temeljne zajednice s nakanom da se međusobno pomažu, jedni druge jačaju u vjeri, molitvi, u znanju i svagdašnjim problemima. Mnoge od njih postoje još i danas, neke su se združile u duhovne pokrete.¹² Temeljne grupe kao i neki od ovih pokreta smatraju svojom zadaćom da započnu razgovor sa svijetom i da razjasne svoj odnos prema njemu. One imaju svoj vlastiti razvoj unutar zajednice kršćana i unose raznolikost u Crkvu.

Možda se nigdje tako jasno ne pokazuje kriza Crkve kao u manjkavoj spremnosti da se život posveti isključivo Bogu. Komunistička država zabranila je redove i osobito progonila redovnike koji su bili protjerani iz svojih samostana. Samo su četiri reda ostala sačuvana u Madžarskoj da vode gimnazije, i to s ograničenim brojem svojih članova. Od prijašnjih više od deset tisuća redovnica i redovnika ostalo ih je djelovati otprilike nekoliko stotina u svom prijašnjem statusu. Neki su prešli u svećenike radnike. Jedni su redovi izumrli, drugi su uspjeli unatoč zabrani očuvati međusobnu pripadnost.

¹² Od 1991. pokreti međusobno uskladuju svoje pojačano djelovanje na godišnjim susretima.

Međutim, u ilegalnosti su osnovani i novi redovi.¹³ Danas ima više redova nego 1950. kad su bili zabranjeni. Veliki dio članova je u poodmakloj dobi. Zato na osnovi samog brojčanog stanja članstva ne možemo izvoditi zaključke. Prirast novih članova je umjeren, no mnogi redovi imaju kandidate i novake/novakinje koji osiguravaju budućnost zajednice.¹⁴ Isto tako mnogi redovi imaju članove koji se vraćaju iz cijelog svijeta te sa sobom donose vlastita iskustva i poglede.

Religija i svjetovna svagdašnjica, crkvena i građanska zajednica u Mađarskoj su prije 1948.¹⁵ bile međusobno gotovo izjednačene. Crkvena zajednica jedva da je imala svoj posebni unutarnji ustroj s posebnim zadaćama, funkcijama, odgovornostima. Komunisti su to vrlo vješto iskoristili. Strogim odvajanjem državno-javne od crkvene sfere crkvene zajednice su ostale bez ustroja. Tek malo-po-malo počinje njihovo organsko razvijanje, dakle nastajanje crkvenih zajednica kao funkcionirajućih socijalnih tijela. Naglo opadanje broja svećenika i novo, koncilsko shvaćanje o laicima u Crkvi djelovalo je kao pokretačka snaga ovoga razvitka.¹⁶

Posebno poglavlje je rad caritasa. U mnogim crkvenim zajednicama predano se pruža međusobna pomoć, vodi skrb za starije i bolesne osobe, za obitelji s brojnom djecom i ljude u raznovrsnim nevoljama. Socijalno djelovanje i izgradnja njegovih lokalnih i nadregionalnih struktura jesu mali, ali važni sastavni dijelovi novog lika Crkve. Njezino će značenje biti još veće kad se tijekom liberalnog razvoja gospodarstva pojavi mnoštvo socijalnih problema, a država se bude povlačila iz socijalne odgovornosti.

Kad laici budu aktivniji, a redovi i duhovni pokreti sa svojim organizacijama širom svijeta budu razmjenjivali iskustva, kad Crkva sa svojim zajednicama i socijalnim radom dođe u dodir s opipljivim problemima profanog svijeta, tada se više neće moći održati ni *geto*. Ideje II. vatikanskog sabora probijaju se unatoč svim zaprekama.

¹³ O postojanju i broju grupa i redova koji su osnovani u ilegalnosti tek se sada malo-pomalo više doznaje, iako se o pojedinim slučajevima već i prije znalo. Usp. *Monika, ein Zeugnis in Ungarn*, Einsiedeln Johannes Verlag 1982.

¹⁴ Za vrijeme komunističkog preuzimanja vlasti 1948. bilo je 2.582 članova muških redova i 8.956 članova ženskih redova te 700 sjemeništara u sjemeništima. Nakon ponovnog uspostavljanja slobode djelovanja za redovništvo godine 1989. bilo je 1994. 986 redovnika i 2.673 redovnice većinom u poodmakloj dobi koji su - zbog životnih okolnosti i manjka redovničkih kuća - samo djelomično živjeli u zajednici (redovnici 73,2%, redovnice samo 40,0%). Redovnički podmladak je imao 1994. kod muških redova 77 novaka, kod ženskih 147 postulantica, odnosno novakinja. Usp. Miklós Tomka, *Magyar katolicizmus 1991*, nav. mj. te Franciska Berkecz, *Szerzetesrendek ujraindulása Magyarországon (=Novi početak redovničkih zajednica u Mađarskoj)*, Tavlatok 1995.2. str. 177-191.

¹⁵ Maria Raksay, *Die Undifferenziertheit von Kirche und Staat in Ungarn vor dem Zweiten Weltkrieg*, Concilium 1982.4. str. 221-224.

¹⁶ Naznaka postupnog razvitka jesu biskupijske sinode. Godine 1994. kao prva nadbiskupija Esztegron-Budapest održala je svoju sinodu. Zatim su slijedile Szeged-Csanad i Kalocsa-Kecskemet, a neke su u pripremi.

Neizbježni i vrlo bliski kontakt sa svijetom priprema razumijevanje pa i suradnju Crkve i svijeta.

Katolička crkva Mađarske prolazi težak put. Ali ona se nije zaustavila. Ne ukopava se za rovovsku borbu. Nije joj lako izići na kraj s ostacima komunizma i izboriti se za ravnopravnost kršćana. Potrebno je učiniti velike napore da osigura institucionalne pretpostavke svojega djelovanja. Kako pojedincima tako i Crkvi tek postupno uspijeva prevladati komplekse progonjenih i osjećaj manje vrijednosti da bi stupili u dijalog sa svijetom i s ljudima različitih uvjerenja. Postoje i u samoj Crkvi snažni otpori. Ima kršćana koji se hoće zaustaviti ili se žele okrenuti prošlosti. Teško je reći predstavljaju li takvi većinu. Zasiurno, o budućnosti Crkve ne odlučuju samo oni. Ipak, Crkva se u Mađarskoj *kreće*.

(S njemačkog preveo: Nedjeljko A. Ančić)